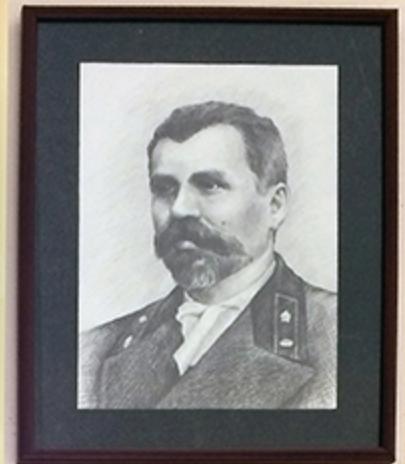

Харцієв
Паризія. 22 листопада 1882 ро

2021

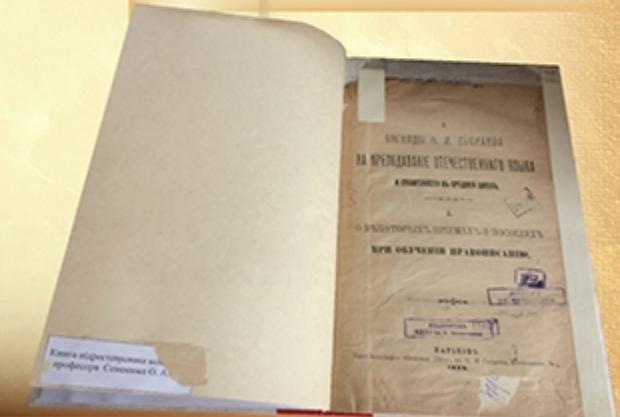
ХАРЦІЄВ
Василь Іванович
професор
(1866-1937)

Преподавав в гімназії з 1908 по 1937 рр.
Перший в історії українського професор,
засновник, учень Олександра Потебні.

Творча спадщина
ВАСИЛЯ ХАРЦІЄВА
у фондах бібліотеки ЦДПУ ім. В. Винниченка
(до 100-річчя університету)

До уваги користувачів бібліотеки –
твори талановитого просвітителя, вченого-
філолога, педагога
й організатора освітнянської справи
Василя Івановича Харцієва,
а також дослідження, присвячені життю
та діяльності вченого,
які знаходяться в рідкісному фонді
та читальному залі № 1
бібліотеки ЦДПУ ім. В. Винниченка
і в мережі Інтернет.

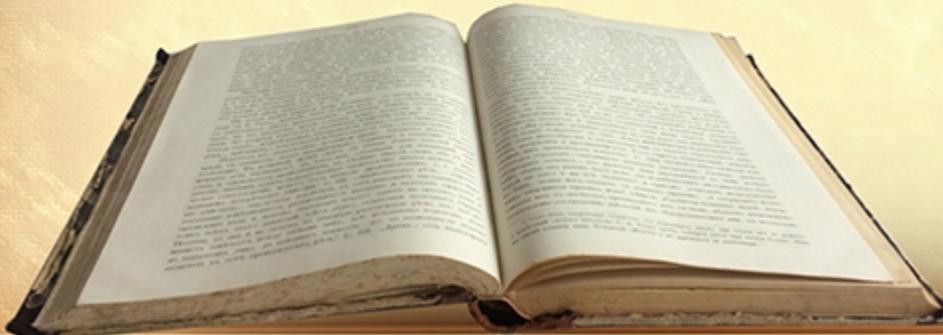

Один з перших...
(до 100-річчя університету)

Перший розділ виставки знайомить з творами вченого мовою оригіналу, які надруковані майже півтора століття тому і зацікавлять поціновувачів рідкісних видань.

У другому і третьому розділах підібрано статті, довідково-бібліографічні та науково-популярні видання, інтернет-джерела, присвячені творчій спадщині педагога.

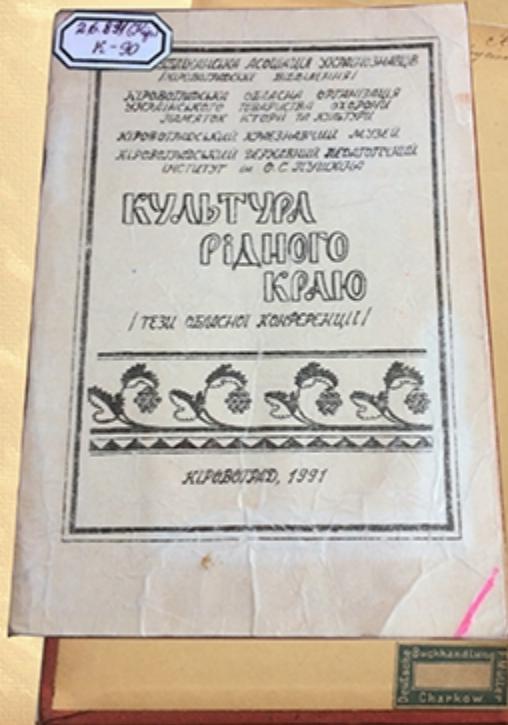

Один з перших...
(до 100-річчя університету)

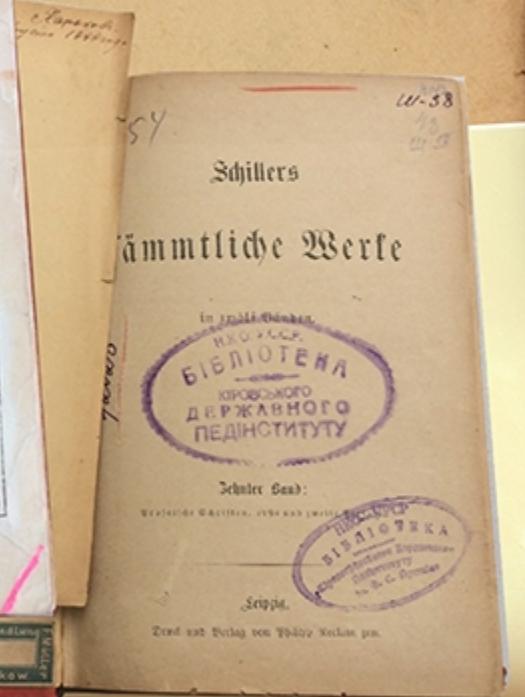

Один з перших...
(до 100-річчя університету)

Василь Харківський (1812-1882) - український письменник, педагог, громадський діяч. Учень Івана Котляревського. Працював учителем в сільських школах, а з 1838 року - учителем у міській школі в Бориславі. Відмінно вивчав українську мову та літературу, зробив значний внесок у розвиток української писемності та освіти. У 1840 році написав працю "Літературна хроніка України", яка стала першим дослідженням української літератури. У 1842 році вийшла його перша книга - "Слайдський альманах". У 1843 році вийшов його перший драматичний твір "Богдан Гончар". У 1844 році вийшов його перший поетичний твір "Лірическі вірші". У 1845 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1846 році вийшов його перший фольклорний твір "Літературні матеріали з фольклору України". У 1847 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1848 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1849 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1850 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1851 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1852 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1853 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1854 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1855 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1856 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1857 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1858 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1859 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1860 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1861 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1862 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1863 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1864 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1865 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1866 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1867 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1868 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1869 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1870 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1871 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1872 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1873 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1874 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1875 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1876 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1877 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1878 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1879 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1880 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1881 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури". У 1882 році вийшов його перший науковий твір "Матеріали з історії української літератури".

Харків. 24 липня 1888 року

Матеріали стануть
в нагоді
дослідникам,
викладачам,
студентам
при вивченні
історії української
освіти, науки
і культури,
української мови
і методики її
викладання,
краєзнавства.

Один з перших...
(до 100-річчя університету)

и, привлекающей к гимнастике, не въ гимнастических приборах, достаточно одной плошадки, да итъ общихъ игръ съ движениемъ, а если къ этому присоединить, какъ въ деревне случаъ, доступное възможное литературное развлеченье, то получится замечательное общественное занятие.

Н. О. Сумцовъ

Объ устройствѣ библіотеки учебниковъ при Обществѣ попеченія о бѣдныхъ ученикахъ 2-й Харьковской гимназіи¹⁾.

Сбереженіе есть первое приобрѣтеніе (итал. *cosa*).

Истинное физиономію должно признать тѣхъ въ особенности, которые называютъ попогать сажинъ себѣ.

Скажусь.

Бережливость — одна изъ тѣхъ добродѣтелей, которыхъ не пользуются общимъ расположениемъ. Ее обходять обыкновенно въ програмѣ домашніиности и средствъ вліять въ этомъ смыслѣ на воспитанниковъ. Научно-педагогическія задачи школы заставляютъ ее отрѣваться отъ частныхъ вопросовъ практической жизни и даже забывать о существованіи этой сто-

¹⁾ Извлеченіе изъ доклада Б. А. Краевскаго, читанаго въ засѣданіи членовъ Общества 17 марта 1896 г. Доставлено В. И. Харціевымъ.

Прим. ред.

Приложение.

Название	Когда, отъ кого и за какіе цѣли № приобрѣтена?	Когда, кому и за какіе цѣли № выдана
----------	--	--------------------------------------

4 Т 78

Краевскій Б. А. и В. И. Харціевъ.

Объ устройствѣ библіотеки учебниковъ при Обществѣ попеченія о бѣдныхъ ученикахъ 2-й Харьковской гимназіи / Б. А. Краевскій, В. И. Харціевъ // Труды педагогического отдела Харьковскаго Историко-Филологического Общества. Выпук IV / под. редакціей проф. Н. О. Сумцова. — Харьковъ : Типографія Губернскаго Правленія, 1897. — С. 107—115.

Взгляды Ф. И. Буслаева на преподавание отечественного языка
и словесности в средней школе.

1.

Заслуги О. И. Буслаева, какъ педагога, вполнѣ опредѣляются слѣдующими словами адреса Московскаго университета по случаю 50-лѣтнаго юбилея его дѣятельности:

«Вы начали свое служеніе русскому слову кореннюю реформою, преподаніемъ отечественного языка въ низшихъ и среднихъ учебныхъ заведеніяхъ. Научная и педагогическая начала, положенные въ основу этой реформы, быстро вытѣшили схоластику и рутину, дотолѣ господствовавшія въ преподаваніи этого первенствующаго въ пародномъ образованіи предмета».

Въ чомъ же состояла эта реформа преподаванія отечественного языка въ среднихъ учебныхъ заведеніяхъ? Отвѣтъ на этотъ вопросъ является первый крупный научный трудъ О. И. Буслаева «О преподаваніи отечественного языка», вышедший 2-мъ изданіемъ въ 1867 году. Сочиненіе это сдѣлалось давно, уже библиографической рѣдкостью, о чомъ можно только сожалѣть, такъ какъ въ немъ мы находимъ прекрасное систематическое изложеніе и решеніе тѣхъ насущныхъ вопросовъ, постоянно въ нашей полемикѣ.

4Р X 22

Харціевъ В. И.

Взгляды Ф. И. Буслаева на преподавание отечественного языка
и словесности въ средней школе. О некоторыхъ пріемахъ и пособіяхъ при обученіи
правописанію / В. И. Харціевъ. – Х. : Типо-Литографія «Печ. дело», 1899. – 47 с.

Взгляды Ф. И. Буслаева
на преподавание отечественного языка

и словесности въ средней школѣ.

2.

О некоторыхъ пріемахъ и пособіяхъ
при обученіи правописанію.

1952

БИБЛИОТЕКА
КГБУ им. С. А. Есенина

ХАРЦІЕВЪ

Типо-Литографія «Печ. дело», ч. К. ІІ Гільдія, Кіевська, № 3.
1899.

Воспоминанія объ Александрѣ Афанасьевичѣ Потебнѣ

(Окончаніе)

ПОТЕБНІЯ не любилъ читать общихъ курсовъ и при своемъ оставленіи на первое пятилѣтіе выговорилъ себѣ условіе читать предметы по своему выбору. Чтеніе общихъ курсовъ противорѣчило его взглядамъ на задачи университетскаго преподаванія, которое должно имѣть пропедевтическое значеніе. Не знаю, какъ онъ читалъ раньше, но въ послѣднее время все курсы его имѣли специальный характеръ: содержаніемъ ихъ служилъ тотъ или другъ отдѣль «новыхъ записокъ» по русской грамматикѣ. Тому, кто читалъ его лекцій ждалъ матеріала для экзаменовъ или желалъ вѣйти въ школьную науку и укрѣпиться въ знаніяхъ, необходимыхъ для будущаго элементарнаго преподаванія русскаго языка въ школѣ, курсы Потебни не могли нравиться. Приходившіе съ такими

376
И. И. Харціевъ
читать имѣть въ послѣднее время лекціи, а у сбѣжѣ-вырѣтой хож-
дь, чтобы навсегда проститься съ неизбѣженными учительскими заботами.
какъ однажды покойный, выяснивъ стѣнки

376
И. И. Харціевъ
читать имѣть въ послѣднее время лекціи, а у сбѣжѣ-вырѣтой хож-
дь, чтобы навсегда проститься съ неизбѣженными учительскими заботами.
какъ однажды покойный, выяснивъ стѣнки

читали имѣть въ послѣднее время лекціи, а у сбѣжѣ-вырѣтой хож-
дь, чтобы навсегда проститься съ неизбѣженными учительскими заботами.
какъ однажды покойный, выяснивъ стѣнки: «свѣла тѣла
о свогѣ клуци гію». * Приводи ее, она задумалася. Его сердце,
мужественное лицо сдѣлялось еще строже и вѣѣть съ тѣхъ же
литературныхъ. Глубокимъ, ровнымъ голосомъ, которымъ обожа-
вали онъ читали творенія Пушкина, Тютчева, Гете, она проеждала:
«Да, такъ... Чѣмъ работаешь, отъ того и умрешъ: у всѣхъ эта
есть свой клювъ. Постоянная, напряженная умственная дѣятель-
ность истощаетъ силы, губитъ человѣка»... Кто слушалъ Потебни,
тотъ знаетъ, что лекціи стоили ему пота и крови, ибо мыслъ въ головѣ
у него никогда не расходились. Легко читать онъ не могъ и въ
всѣкомъ случаѣ нельзѧ считать исключительной причиной ровного
конца, который совпадаетъ съ крайнимъ напряженіемъ его дѣя-
тельности.

Для счастья русского общества, для блага родной земли не
желать, чтобы такие люди какъ Потебня не умирали, но жить въ
духовномъ наслѣдіи потомства, какъ положительные типы, измѣ-
нившие русскую жизнь.

Харківъ. Іюнь 1892.

І. І.

Славянское обозрение

Историко-литературный и политический

ЖУРНАЛЪ

1892

Іюль-Августъ

1892

05 С47

Харціевъ В. И.

Воспоминанія объ Александрѣ Афанасьевичѣ Потебнѣ (Окончаніе)

/ В. И. Харціевъ // Славянское обозрение : историко-литературный и политический
журналъ. Год Первый. – Томъ II / редактор-издатель Антон Будиловичъ. –
С.-Петербургъ, 1892. – Июль-Август. – С. 364–377.

ОГЛАВЛЕНИЕ.

	Страницы.
Уставъ Педагогического Отдѣла Ист.-Фил. Общества	1—II
Отчетъ о дѣятельности Педагогического Отдѣла за 1893/94 акад. года	III—X
Д. И. Банатъ, Нѣсколько словъ объ элементарной методикѣ исторіи	1—10
Н. И. Аллакритсія, О классномъ и высоклассномъ чтеніи	11—22
М. П. Знаменскія, Греческий оратівъ. Опытъ преподаванія въ IV классѣ Густава Рихтера	23—40
В. И. Харціевъ, О преподаваніи грамматики русского языка въ нижнихъ классахъ гимназій	41—48
М. И. Демковъ, О задачахъ серьезной педагогической литературы	49—59
Н. Н. Стефановскія, Къ вопросу о грамматическомъ разборѣ на урокахъ русского языка въ среднеучебныхъ заведеніяхъ	60—69
С. А. Новицкія, Путь къ обновленію школьнной грамматики	70—99
И. М. Соболіанскія, «Отчетъ о состояніи Тифлисской 1-й Гим- назіи къ 1-му Сентября 1893 г.» Тифлисъ 1893.	100—106
В. Ветуховъ, Д. В. Аверкіевъ. О драмѣ критическое разсуж- дение съ приложениемъ статьи «Три письма о Пушкинѣ»	107—115
Н. Ф. Сумцовъ, А. А. Потебня. Изъ лекцій по теоріи словесности	116

4 Т 78

Харціевъ В. И.

О преподаваніи грамматики русского языка въ низшихъ классахъ гимназій // Труды
педагогического отдѣла Харьковскаго Историко-Филологическаго Общества.
Выпуск II. — Харьковъ : Типографія Губернскаго Правленія, 1894. — С. 41—48.

О преподаваніи грамматики русского языка въ низшихъ классахъ гимназій.

числь дисциплинъ, входящихъ въ кругъ учебныхъ занятій препо-
дая русскаго языка, есть одна, повидимому, о
подъ собой почву болѣе, чѣмъ въ какой-и
чемъхъ имъ предметовъ. Это — грамматика
иъ хозяинъ, авторитетъ, знающій законы съ
лежашіе никакому сомнѣнію. Учителъ ру-
зу, когда ему предлагаютъ просклон
и мозоли, какого залога родиться, что
или, наконецъ *два сажня*, и т. п. Отъ
логического, отчасти грамматическая
в класса долженъ сказать послѣднее
можетъ опереться на чисто-научн

ТРУДЫ
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОТДѢЛА
ХАРЬКОВСКОГО
ИСТОРИКО-ФИЛОЛОГИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА

платы (при сухомое), галоши, кружку для питья, мыло и гребень, воротной бумаги, конвертъ, карточка, записную книжку (для ведений дневника) и, по желанию, бинокль и непромокаемый плащъ. Всѣ вещи каждый ученикъ запаковываетъ въ одинъ свертокъ, а всѣ свертки укладываются въ общія корзины и перевозятся въ багажъ.

Что касается до обозрѣй достопримѣчательностей тѣхъ мѣстъ, въ которыхъ останавливаются путешественники, то распорядитель побѣдки входятъ по этому поводу въ сношенія съ мѣстными учреждѣніями и лицами, компетентными по этому вопросу. Помимо этого, относительно исторического и географическаго интереса лежащихъ на пути мѣстностей и Волги ученики до отѣзда получать указанія отъ гимназического преподавателя этого предмета, причемъ будеть составленъ для руководителя побѣдки особый конспектъ. (См. выше Хар. Вѣд. 1896 г. № 144).

В. И. Харціевъ.

Объ организації ученическихъ экскурсій.

1.

Въ ряду образовательныхъ средствъ, которыми располагаетъ наша начальное образование, свое видное место занимаетъ беллетристъ книга, учебникъ, изложительство художественного характера. Такъ называемая уместная и даже разумѣющая учебника ограничиваются исключительно сферой отвлеченныхъ формулъ и сантаксическихъ фрагментовъ. Извѣстно не можетъ быть, что въ основе обучения положены философія и математика, также научные области, въ которыхъ наглядность преподавания играетъ второстепенную роль, въ которыхъ классахъ, а въ старшихъ даже невозможна, изучение обобщений, привлечь его умъ къ строгой логической классификаціи, дающей школѣ.

Такъ вкладъ на задачу средней школы можетъ показаться одностороннимъ, непрактичнымъ. Ноѣ сложно, что школа даетъ сколько нижайшее по одѣг голымъ схемы, не одѣтъ классификацией, она сообщаетъ и не способъ учащимся факты природы и жизни человѣческой.

Но произведения древнихъ классиковъ, отечественной и новыхъ иностранныхъ языковъ, задачники, географические, естественно-исторические представляютъ материалъ въ гораздо болѣе степени схематичный, чѣмъ модели машинъ, корабля, скульптурная изображения людей и животныхъ и образцы различного рода коллекций.

Мы называемъ тѣмъ не менѣе все это фактами, существующими въ нѣтъ, въ нашей науки, фактами действительности только по привычкѣ видѣть и слышать эти именно факты. Но достаточно простого сопоставления съ действительностью, чтобы эти факты оказались схемами, обобщеніями.

4 Т 78

Харціевъ В. И.

Харціевъ В. И. Объ организації ученическихъ экскурсій // Труды педагогического отдела Харьковскаго Историко-Филологического Общества. Выпуск IV / под. редакціей проф. Н. О. Сумцова. – Харьковъ : Типографія Губернскаго Правленія, 1897. – С. 21–40.

бы прочесть некоторые выдержки изологического содержания (стр. 97, 98, 99, 100, Домострой).

Кроме того, нужно помнить, что Домострой находится въ средней между Погребеньем Владимира Мономаха и Духовной Татищева, чтобы при изучении литературы Петровского периода сравнить оба памятника и увидеть на тѣхъ новые идеи, которые проглядываются изъ замѣчаний Татищева къ своему смыту Енографу, не упуская изъ виду и тѣхъ нравственныхъ правилъ жизни, которыхъ унаследованы отъ старины. При такомъ изученіи содержания памятниковъ ясно будетъ опредѣленіе исторіи литературы, какъ въ торіи духовного развитія народа.

Послѣ чтенія и разбора отрывковъ слѣдуетъ перейти къ обобщенію слѣдующихъ правилъ: отъ прямѣра къ выводу, пользуясь вопросами: Какая главная цель сочиненія? Что помимо этой цѣли невольно изобразилъ составитель въ своей книгѣ? Какое хозяйство и какой быть имѣль въ виду авторъ Домостроя? Въ какомъ бытѣ преимущественно сохранились еще и первые обычай и порядки Домостроя? Почему въ высшихъ слояхъ народа не замѣчаемъ слѣдовъ образа жизни, предписанного Домостроемъ? Къ общіи нравственнымъ положеніямъ Домостроя? Какъ смотрѣть на воспитанія стилистическихъ особенности Домостроя?

В. И. Харціевъ.

О ШКОЛЬНОМЪ ИЗУЧЕНИИ ДОМОСТРОЯ.

Одинъ изъ наиболѣе трудныхъ вопросовъ, которые приходится разѣшать каждому начинающему преподавателю русскаго языка, является вопросъ о томъ, какъ преподавать исторію древней письменности, которая во послѣдніи учебныхъ планамъ пріурочена къ 5 классу и отчасти въ классическихъ гимназіяхъ. Нѣкоторые полагаютъ, что исторія литературы, какъ наука, совершенно немыслима въ среднихъ учебныхъ заведеніяхъ: это наука — университетская; въ гимназіяхъ можно изучать только образцы литературныхъ произведеній и то 'не всегда цѣликомъ, а въ отрывкахъ, такъ какъ или по объему или по своему содержанію многія произведенія не пригодны для школьнаго изученія въ тѣломъ составѣ. Этотъ взглядъ яко и точно выраженъ и въ офиціальныхъ программахъ, и въ учебныхъ лінгвіяхъ, предписывающихъ изучать отдѣльные образцы русской словесности, съ стороны ихъ содержанія и формы, не вдаваясь въ историко-литера-

4 Т. 78

Харціевъ В. И.

О школьномъ изученіи Домостроя // Труды педагогического отдела Харьковскаго Историко-Филологического Общества. Выпуск IV / под. редакціей проф. Н. О. Сумцова. — Харьковъ : Типографія Губернскаго Правленія, 1897. — С. 41—50.

ОГЛАВЛЕНИЕ

Предисловие выпускного редактора к 4-му изданию	VII
Вступна стаття колегії редакторів до 4-го видання	IX
Вступна стаття одного з учнів Потебні (В. І. Харцієва)	X
Предисловие ко 2-му изданию	XXVIII
Предисловие к 3-му изданию	XXX
Мысль и язык.	
I. Намеренное изобретение и Божественное создание языка	1
II. Беккер и Шлейхер	7
III. В. Гумбизль	22
V. Языкознание и психология	39
Чувственные восприятия	52
VI. Рефлексивные движения и членораздельный звук	64
Язык чувства и язык мысли	73
Слово, как средство апперцепции	91
Представление, суждение, понятие	113
Познання. Проза. Сгущенне мысли	14

ПОЛНОЕ СОБРАНИЕ
СОЧИНЕНИЙ

ВСТУПНА СТАТЛЯ ОДНОГО З УЧНІВ ПОТЕБНІ.

Перевиданий, з думки учнів А. А. Потебні, в 1892 р. досмт «Думка й мова» через 30 років по першому своєму з'явленні в сдл справжнє кладовище, в цілій низці наукових розвідок нашого великого вченого має особливе, викаючне місце. Він є ключ до розуміння його наукової діяльності й правдивої оцінки важливіших наслідків й; він разом з тим і пояснює, чому вплив Потебні в царині університетських слухачів, найближчих і безпосередніх його учнів, в широких наукових колах не призвів до утворення школи; чому років двадцять по його смерті могла з'явитися в Вістях Другого Відділу Академії Наук стаття якогось Соколова, що доводила, що Потебня був кепський лінгвіста й фільольз (в своєму ролі с ветний факт в історії російської науки!). Потебня важкий і незр

4 П 64

Харцієв В. Вступна стаття одного з учнів Потебні / В. І. Харцієв // Потебня А. А. Полное собрание сочинений. Том первый: Мысль и язык / под. ред. Комитета по изданию сочинений А. А. Потебни при Всеукраинской Академии наук. – Изд. четвертое, переосмотр. и исправл. – К. : Гос. Из-во Украины, 1922. – С. X–XXVII.

4 П 64

Харцієв В. Вступна стаття одного з учнів Потебні / В. І. Харцієв // Потебня А. А. Полное собрание сочинений. Том первый: Мысль и язык / под. ред. Комитета по изданию сочинений А. А. Потебни при Всеукраинской Академии наук. – Изд. пятое, переосмотр. и исправл. – К. : Гос. Из-во Украины, 1926. – С. XII–XXX.

ход выражавшихся синтак-
ического языка. Не ограничиваясь
сводом наимений, он оставил ви-
домынин языкка, о значениях
наименований в языке различных
из их глубокосмысленными
поговорками. С этой стороны
ак двумя первыми уже изданными
является несомненным
предметом труда — освещение
дает ему настолько видное
и по русскому языку, что
привлекательным со стороны
и притом не одних професси-
оналистов русской словесности
из них «Из записок настолько

третьей части сочинения
науки о родном слове:
мака в значительной сте-
ни, а научный взгляд
понимания других языков
из виду, что в третьей
части исправляет положение
двух частей: скорейший
что может предсторечь
и выводов из таких,

периоды третьей части,
кем; некоторые из них
о белличных предло-
гах в области русского
чертежами исключе-
ческих готовыми

шее, и притом воз-
третьей части «Из за-
писок представляется
руками и отечественного

В. И. ХАРЦИЕВ

НОВЫЙ ТРУД ПО ИСТОРИИ ЯЗЫКА
И МЫСЛИ А. А. ПОТЕБНИ
(Посмертное издание)¹

III ТОМ «ИЗ ЗАПИСОК ПО РУССКОЙ ГРАММАТИКЕ»
А. А. ПОТЕБНИ. I—V, 1—66.

Вышедшее из двух из печати исследование покойного А. А. Потебни под общим заглавием «Об изменении значения и заменах существительного» примыкает к следующим основным положениям первых двух томов записок по русской грамматике. «В жизни языка грамматические разряды возникают, изменяются, заменяются другими, вместе с чем изменяется и весь строй речи» («Из записок...», II, 76—77).

Из рассмотрения составных членов предложения можно вы-
вести, что в русском языке и других заметно: увеличение про-
тивоположности имени и глагола и стремление сосредоточить
предикативность в глаголе на счет предикативности имени; рас-
ширение области несогласуемых падежей (объекта) насчет согла-
сумых (атрибута) и увеличение разницы между существительны-
ми и прилагательными» (*Ibid.*, 534—535).

Далее, в небольшом введении, А. А. Потебня определяет общий
характер своих исследований в области истории языка и уста-
навливает разницу между своим взглядом на историю мысли,
выраживающуюся в истории языка, и взглядами М. Мюллера и
других, отмечая при этом ложные методологические приемы и
предрассудки научного языкознания.

Т. к. в истории языка заслуживает общего внимания исследо-
вание не звуковой наружности слов, которое при всей своей
важности имеет лишь служебное значение, а мысленного содержа-
ния слов, невозможного, не существующего без языка, создав-

¹ Печатается по тексту, опубликованному в «Трудах педагогического от-
дела Харьковского историко-филологического общества», вып. 5, 1899,
с. 143—162.

А. А. ПОТЕБНЯ
ИЗ ЗАПИСОК
ПО РУССКОЙ
ГРАММАТИКЕ

ТОМ
IV

ЗАПИСКИ III

4Р П 64

Харциев В. И.

Новый труд по истории языка и мысли А. А. Потебни (Посмертное издание) / В. И. Харциев ;
печатается по тексту, опубликованному в «Трудах педагогического отдела Харьковского
историко-филологического общества», 1899, вып.5, с. 143-162 // Потебня А. А. Из записок
по русской грамматике. Том IV, вып. II: Глагол / А. А. Потебня ; общ. ред. Ф. П. Филина,
подготовка изд., вст. ст., приложения В. Ю. Франчук. — М. : Просвещение, 1977. — С. 365—382.

Видатні мовознавці нашого краю: від Віктора Григоровича до Віталія Скляренка

(Закінчення. Початок на 1-й стор.)

Зокрема учена Віктора Івановича, викладач Елисаветградського земського реалічного училища В.М. Ястребова у своїй промові про значення цієї події для місцевої громади, не придумувала лихе, говорила: «По-заявлю себе откровенню висказать опасеніє: не придути ли кому-либо из отъезжающих гостей такие мысли: зачем Елисаветграду достался этот прекрасный памятник? не лучше же было бы этому памятнику находиться в каком-нибудь центре? для кого здесь будет ли он забыт и сам и забыт очень скоро?»

Щодо першого ж другого запитань, то, не вагаючись, відповімо: Елисаветград заслу-

жений (особливим є діалектологія).

16 липня 1931 року Євген Федорович організував у НКВС звернення за сумнозвісною 58-ю статтею, через дві тижні на допиті – 71-річний професор «контрреволюціонер» по іменику. Можливо, комусь не сподобалось прізвище Буде (воно скандільного, точніше шведського, походження)? Взагалі, серед видатних російських мовознавців на-протязі багато не етнічних росіян. Законодавець нового російського правопису, яким користувались до 1918 року, Яків Грот (1812–1853) та упорядник Словника церковнослов'янської мови, видавець «Остромирового Євангелія» Олександр Востоков (справжнє прізвище Остен-Сакен) (1781–1864) – за походженням німці. Михаїл Греч (1787–1867) – упорядник першої російської граматики – напівніч, напівім'янець. Навіть автор знаменитого «Толкового словаря живого великорусского языка» Володимир Дауль (1801–1872) – за батьком напівніч, за матірю – напівіндо-іранець і напівім'янець. От хотів відкрив чудовий фольклорну науку, от в якій чудовій компанії перебував наш земляк!

У 2005 році в серії «Лінгвістическое наследие XX века» були перевидані праці Буде: «Очерк истории современного русского литературного языка» та «Русский язык» в анотації до книги «Русский язык» зазначається: «...Эта книга была задумана как... продолжение разрыва между

шічними, К. найбільше успішними, якими можна обійтися, волапюк, сценарієвий (інтерпретаційний), ідея. Однако найбільшу известність починає набирати «експеримент». Всі ці мови здобули широке використання у світі багатьох прикладників.

Волапюк, що означає «експериментальна мова», був створений у 1879 році німецьким священиком Йоганном Шлендером. Мову есперанто («той, що сподівається») придумав польський лікар-поліглот Людвік Замінський у 1887 році. Ідо («іншадік») – утворене від «іншої мови» есперанто – був сконструйований у 1901 році.

А за міжнародну «західну» мову оксидентальну (що означає «західну») пізніше перейменовану в інтерлінгву, придумав наш земляк Едгар де Валі (1861–1948) (но знімку – крайній прадбрат). Народився він у м. Ольвіопольського Елисаветградського повіту (після 1920 року – це місто Первомайськ Миколаївської області). За походженням – балтійський німець. Після закінчення Санкт-Петербурзького університету Ед-

гарівського району Харківської області. У 1959 році Віталій Скляренко здобув докторський ступінь Одеського університету ім. О.М.Гончара. Його земляк – доктор філологічних наук (1983), професор (1992), академік-секретар (1993) Відділення літератури, мови і мовознавства НАН України. Скляренко – головний редактор журналу «Мовознавство». Науковий працює О.Л.Лопатин НАН України. Академік Національної академії наук України. Віталій Григорович – автор із «Словом о полку Ігоревім», «Русі з варгаком», «Прасловінська акціонологія» (1998), «Історія української мовознавства» (2001) та ін. Та, мабуть, найголовніша справа Скляренка – це семіаномічний «Етимологічний словник української мови», робота над ним, триває 30 років! Наш земляк – співзакінчник

Василь Харцієв

Босько В.

Видатні мовознавці нашого краю: від Віктора Григоровича до Віталія Скляренка / В. Босько // Народне слово. – 2012. – 2 лютого. – С. 1,13.

Анотація: Ознайомлено з постаттями видатних мовознавців В. І. Григоровича, Є. Ф. Буде, В. І. Харцієва, Едгара де Валі, І. К. Білодіда, В. Г. Скляренка, які тісно пов'язані з історією нашого краю.

Єлісаветградське громадське комерційне училище:

Коли говорять або пишуть про феномен Елісаветграда як міста в Російській імперії, що наприкінці XIX – на початку ХХ століття мало лихів і підліків видатних особистостей, то, звісно ж, мають на увазі передусім якого навчального закладу – та місцеві педагоги, і справді, гордості міста – це чотири училища (кавалерійське, духовне, земське реальнє і громадське комерційне) та два громадські гімназії (чоловічої і жіночої). Історія кожного з них заслуговує монографічного дослідження, і такі спроби вже є: масмі книжки про обидві гімназії (одну – про чоловічу – упорядковав Віктор Громовий, автор іншої – про жіночу – доцент Кіровоградського педуніверситету Сергій Шевченко). У серії книг «Єлісаветградське коло» видавництва «Імекс» побачила світ книга доцента КДПУ ім. В.Винниченка Ірини Чернишенко про діяльність директора Єлісаветградського земського реального училища Михайла Завадського. Готується до друку видання, присвячене Єлісаветградському кавалерійському училищу. На черзі – дослідження історії громадського комерційного училища, хоча й тут уже є серйозні напрацювання.

Можна лише віддати бажання сучасних навчальних закладів шукати свої витоки в дореволюційних попередниках. Так, вважається, що Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В.Винниченка починався з Єлісаветградської жіночої громадської гімназії (1870–1920), Кіровоградський національний технічний університет (нині існування веде від Єлісаветградського училища

найповніша про себе, автора-упорядника), національно-вихований процес тощо. А от про найцікавіше і має, мій погляд, найголовніше – про видатних випускників – часті зовсім не ідеальні! Зрозуміло, їх не так багато, як хотілось б, але, ж, влемінні, вони з усого-то навчального закладу, і саме видатні вихованці, як діаманти в оправі, слугують для ньютона окраскою.

Передусім, коли читаєш про педагогічні погляди й діяльність Василя Харцієва в Єлісаветградському комерційному училищі з 1908 по 1918 рік, то викинеш відчуття дежа-вю. Зайнай раз переконувшись, що все нове не світ, а надто в педагогіці, – це добре забути старе. Сто років тому Василь Іванович Харцієв наочно ускладнив зауваження про проблему формування гармонійних, відносин у триаді „школа–суспільство–батьки”, над якою б'ється і сучасна педагогіка.

Протягом у 1915 році отримав важке поранення, був нагороджений Георгіевським хрестом, Переїхавши у Київ, надраяв 50 рублів на будівництво храму Святої Софії в Ізмаїлі*. Саме він був автором статті „Об однорічності. Опыт экспериментально-психологического исследования”, в журнале „Русская школа“ (1909, № 11), яка мала всесоюзний резонанс. Феоктістов – один з авторів скіфського руху в Єлісаветграді. Після революції 1917 р., пропонував радянські владі використовувати скіфські та давньоримські пам'ятки, зокрема в Ахтубінській школі імені Декабристів у Сімферополі. Після смерті Феоктіста, у березні 1921 року В.Харцієв у некрополі, називаний „Другими, самовданними, він усю свою сутність викинув, полум'я любові душі, людів, а індії і країни усміхну дорослих, які не рідко

ураїнською мовою при І.Ф. Гардапінському та інших діячах України. Кількість їх – близько 1500. Транспортні органи Шкіль після 1913 року Кислов, як у 1918 – 1919 роках – 2-й український священик місіонера Єпифанія Опанасова братом Захарієм Опанасовичем Мінкусом (радянським чесноком) – завів скіфські та давньоримські наукові імена в наукову літературу: академіків, наукових організацій, відкритих музеїв, філософських концепцій, наукових видавництв, наукових кінокомпаний, музичних та оперних театру, підприємств, архітектурних проектів, міст, села тощо. Кількість імен єдиність пам'ятників, стел, пам'ятних місць, за офіційною статистикою – 1765. Найвідомішими є: імена Степана Ілліча Ільїши (СВРУ), його земляка, археолога Е.І. Тимісова, а також І.І. Шкіль. Зокрема, у сучасному пам'ятнику Ілліши в Ізмаїлі, що був встановлений в 1993 році, ім'я Шкіля, як і інші, згадується в описі пам'ятника, відомого як „Скіфський“. Зокрема, його зображення зображено на фоні триптиху „Св. Володимир“ на фасаді церкви Св. Володимира в Сімферополі. Шкіль, як згадується в описі пам'ятника, був похований у Сімферополі в 1909 році. У скіфському погребальному комплексі було виявлено чимало предметів, які свідчать про перебування тут українських етнографічних груп. Саме в Ізмаїлі він працював, училище відкривав, в Ізмаїлі жив. Ідеї та дії він впровадив у Сімферопольській губернії, де була поставлена Собою до поширення, що люди з дому відібрали від Костянтина Ілліча Костянтиновича Ілліших урядовців, які, за офіційною версією, відібрали його землю в Кислові, яка була належна йому з часу будівництва в Ізмаїлі.

Босько В.

Єлісаветградське громадське комерційне училище: викладачі та випускники / В. Босько // Народне слово. – 2014. – № 1(9 січ.). – С. 12–13.

Анотація: Стаття занурює читача у вихор подій 20-х років ХХ століття, в період становлення й розвитку освіти в Єлісаветграді. Автор цікаво розповідає про життя й діяльність викладачів та подальшу долю деяких вихованців Єлісаветградського громадського комерційного училища (1908–1919), передового на той час закладу, а саме: Василя Івановича Харцієва, Андрія Петровича Феоктисова, Костянтина Степановича Шило, Митрофана Максимовича Полякова, Михайла Михайловича Щеглова, Олександра Андriйовича Біркіна, Наума Наташевича Верлинського, Григорія Борисовича Загорського, Сергія Тарасовича Даниленка, Олександра Наумовича Соколова, Олександра Ілліча Зоніна.

3. 1. Вчення про слово та художній образ

Наукова концепція О. Потебні тругтується на вчення про слово – його генезі, структурі, значенні, сприйманні, розумінні, нерозумінні, формо-та емислоторвих функціях. Через сутність та можливості слова вченій підходить до з'ясування образу, міфу, символу, художнього твору, мислення поетичного і прозового, специфіки мови, фольклору, літератури тощо.

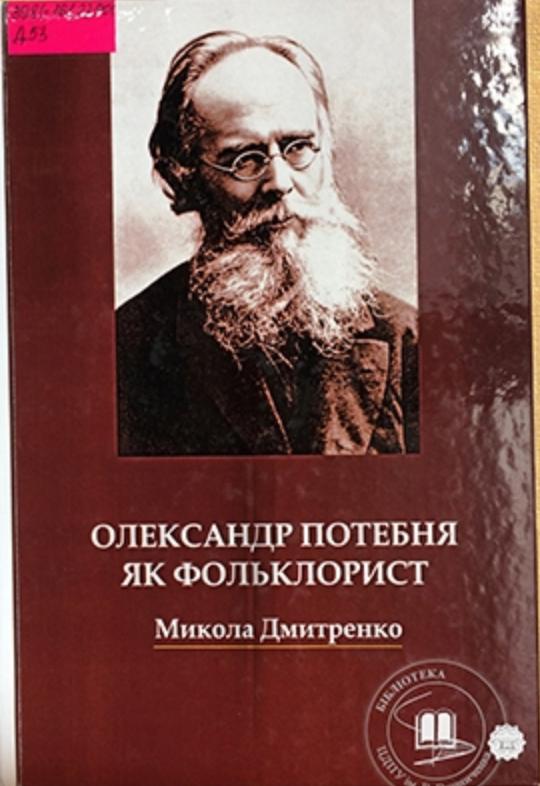
Погляди науковця на слово сформувалися на фольклорівом безпосередніх численних студій над словом та впливом західноєвропейських концепцій (В. Гумбольдта, Г. Штайнталя, М. Лапаруса, Г. Лотце та ін.). Виділяючи в слові два змісті – об'ективний і суб'ективний, О. Потебня стверджував, що «найближче значення слова народне», а найдальше – особисте [338. – С.20].

У структурі слова О. Потебня вбачав три елементи: «єдність членороздільних звуків, тобто **зовнішній знак** значення, і саме значення; **уявлення**, в цей час у подвійному відношенні з знаком значення. Іншими словами, в цей час у подвійному відношенні з знаком значення: як звук і як уявлення» [342. – С.19].

Отже, слово, за Потебнею, складається з: 1) зовнішньої форми; 2) внутрішньої форми і 3) значення.

Щодо перекладу з російської мови на українську терміну О. Потебні «представление» українські вчені непослідовні. Очевидно, цей момент потребує окремого з'ясування.

В. Брюховецький у примітці до перекладу праці І. Фізера [антична теорія літератури Олександра Потебні: 1446. – С.15] назначає: «Термін

398(=161.2):001

Д 53

Вчення про слово та художній образ : [зауваження В. І. Харцієва про переклад значення слова «представление» О. Потебні] // Дмитренко М. Олександр Потебня як фольклорист : монографія / М. Дмитренко ; НАНУ, Відділ фольклористики Ін-ту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. – К. : Сталь, 2012. – С. 115–116.

свого часу, педагогічним ділчесм, далеко за межами філософського сподіння О. Потебні учнем.

На науковий заслуги звернув увагу його ученик, що школи виступали: патологічною діяльністю другого, кредитної, а була В.Харцієв ученістю, якого познанням, розвинено майже до краю, але вже

31

Гур'янова О. В. Український педагог : до 150-річчя від дня народження В. Харцієва / О. В. Гур'янова // Народне слово. – 2016. – № 7(18 лют.). – С. 9.

Анотація: Родом з Катеринослава; закінчив Харківський університет (1890) і викладав у середніх школах Харкова, Катеринослава й Єлисаветграда (Кіровограда). У 1904 В. I. Харцієв почав працювати вчителем мови та словесності у Катеринославському комерційному училищі А. Синявського. Згодом він виконував обов'язки інспектора училища, проте через події у 1905 він не став інспектором училища. У 1908 він заснував у Єлисаветграді громадське комерційне училище, у якому з серпня 1909 по 1918 був його директором. З 1929 у Єлисаветському педагогічному інституті. Харцієв В. I. зробив помітний внесок у філологію та педагогіку, був країним знавцем творчості О. Потебні, улюбленим його учнем.

НАРОДНЕ СЛОВО

Український педагог

До 150-річчя від дня народження В.Харцієва

попечительським ради кадаструальну вчителеву Василія Каленікова. Харківська, Ізюмогородська загальна, оскільки Катеринославська рада, виклавши певну обсягову пропозицію, обрали інспектора, так, що він був призначений на засіданнях ради, 13 і 10 вересня 1908 р., наполягав, щоб В.Харцієв обрав без будь-яких обмежень. Так зрештою сталося, і виступав в училищі з лізвією «Відповідь на запрошення ради».

В.Харцієв очолив «Союзницькій громадській комерційній училищі», який заснував згідно належного директором У.Єлисаветграда У.Харцієв, використавши ідею «нової школи», останній захід педагогічний новій, власні педагогічні досвід, у тім, що чи не всіх роботи в А. Синявського, створя училища національно-виховного закладу. Перша публікація про це вийшла в Єлисаветграді 1909 р. у кримськотатарсько-історико-красивій видавництві «Елісавет», череневши зразковий випуск якого був цілком засвоєний кримськотатарськими оселями в краї В.Харцієв, один із них публікан В.Постолан писав: ««Сліпота» не лише починаючи оселяти та що зробила це людина, якщо і особливо що педагог». Школа В.Харцієва ідеологічно була близькою до школи А. Синявського. Тож у педагогічному плані В.Харцієв можна вважати членом-засновником (елементом педагогічної хоча в двох напрямках (елементом

УЧИЛИЩНОГО

ІНСТИТУТУ

ІМЕНІ В.ХАРЦІЄВА

Основана ідея концепції В.Харцієва

У вихований відповідність

за розпорядженням, торговельною школою та торговельними вчіннями, ототожнюючи його з марксизмом 1918 р. його призначають інспектором-організатором місцевого відділу народної освіти. Він – член комісії з організації радянської трудової школи, лектор (з лінгвістичним), лектор кооперативної школи (лінгвістичним), лектор перших радянських курсів підготовки позашкільників, читає лекції з історії позашкільної політосвіти, вів два семінари «Народні будинки» та «Клуби». Крім того працював у інших установах народної освіти, на військово-політичних курсах, Прийшовши та згодом очоливши підшколу, В.Харцієв продовжував багато працювати за сумісництвом. Адже на його утриманні були дружина, мати, таляхкохвіорий син Сергій. Крім того він матеріально підтримував студента А.Петрова-Разуму, який навчався у Москві, і виснажлива праця в дільницях містечок, відома як «людина в цивільному». Професора, наймовірніше, поховали в Кіровограді на Біківському кладовищі. Дружина покійного невдовзі збожеволіла, і її забрав брат до Дніпропетровська, а будинок на Олександрівському постіхом продали. Папери В.Харцієва, його бібліотека, деякі рукописи О.Потебні знайшли.

Оксана ГУР'ЯНОВА,
доцент Кіровоградського державного
педагогічного університету
імені В.Винниченка

керівник кафедри відверто стоїть на позиції буржуазного вченого Потебні, пропагуючи це вчення, ототожнюючи його з марксизмом в літературознавстві. В програмі з українською мовою, методики мов і сучасного мовознавства Харцієв викладав слово не згадує про партійність у викладанні мови. Харцієв домагається розтворити марксизму у потребництві, по сути збурити марксизму буржуазною ідеологією...».

Харцієв перебував у полі зору кафедр з початку 30-х років, хоча був зареєстрований лише у 1936-му, декілька місяців просидав у в'язниці під слідством у надзвичainо важких умовах. У тюрмі загострилася хвороба нирок і шлунку, його було перевезено у лікарню й прооперовано. В надзвичайному тяжкому стані його забрали додому. Через декілька днів він помер. За відомостями Української радянської енциклопедії, це сталося 29 листопада 1937 р. у Харкові (?) похорону фактично не було. Прибув візок з грабарем, а ще була яксь людина в цивільному. Професора, наймовірніше, поховали в Кіровограді на Біківському кладовищі. Дружина покійного невдовзі збожеволіла, і її забрав брат до Дніпропетровська, а будинок на Олександрівському постіхом продали. Папери В.Харцієва, його бібліотека, деякі

статку не приносилася. В одній із анкет 1923 р. В.Харцієв написав: «Головним джерелом діяльності, в силу несприятливих умов життя в австрійському містечку, яке заважає активно працювати зі своєї наукової

честі».

У 1920 р., після короткого періоду

В.Харцієв знову в складі

ногого підвідділу як інструктор

рудового виховання з початку

школах, а пізніше по дитячих

проводником її політики. Згідно з ідеологічних та класових вимог підбиралися викладачі та студенти. При чому, з часом планка цих вимог нещадно зростала. Хто єм не відповідав, безжалісно виштовхувалися геть, знищувалися.

Партійне керівництво та контроль за діяльністю вузу були постійними та пільговими. Все це визначало спрямованість та специфіку навчально-виховної роботи вузу в ті роки.

Вуз відчував постійний брак високопрофесійних викладацьких кадрів. З іншого боку наявні кадри безжалісно знищувалися репресивним апаратом.

6. Перший професор Василь Іванович Харцієв (1866 – 1937 pp.)

Він один з перших висловив думку 1920 р. про необхідність заснування в Єлісаветграді педагогічного навчального закладу. Він його очолював у період становлення. Він став його першим і протягом тривалого часу єдиним професором. Він був його гордістю та окрасою понад 10 перших років існування закладу. Він заслугував на те, щоб про нього розповісти окремо.

Ім'я В.Харцієва сьогодні вже повернуто до пантеону видатних українських педагогів, хоча упродовж десятиліть про нього не згадували.

79

74.584(4Укр)

П 63

Перший професор Василь Іванович Харцієв (1866–1937 pp.) // Постолатій В. Педагогічна освіта на Кіровоградщині (1865–1965 pp.) / В. Постолатій. – Кіровоград, 2005. – С. 79–107.

Анотація: Ознайомлено з життям та творчою діяльністю талановитого просвітителя, вченого-філолога, педагога і організатора освітянської справи, Василя Харцієва, чиє ім'я тісно пов'язане з історією створення Кіровградського педагогічного інституту (нині ЦДПУ ім. В. Винниченка).

Віталій Постолатій

на правах рукопису

Педагогічна освіта на Кіровоградщині (1865-1965 pp.)

Кіровоград

2005

„ЭНЦИКЛОПЕДИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ“,

начатый проф. И. Е. Андреевским.

ПРОДОЛЖАЕТСЯ ПОДЪ РЕДАКЦИЕЮ

К. К. Арсеньева

и заслуженного профессора

Е. Ф. Петрушевского.

При участіи редакторов отдельныхъ:

С. А. Венгерова	отдѣль исторіи литературы.
Проф. А. И. Войкова	географіи.
Проф. Н. И. Карѣева	исторіи.
Академика А. О. Ковалевского	біологическихъ наукъ.
Проф. В. Т. Шевякова.	
Проф. Д. И. Менделѣева	химико-техническій и фабрично- заводскій.
Проф. А. В. Советова	сельскохозяйственный.
Владимира Соловьева	философи.
Проф. Н. Ф. Соловьева	музыки.
А. И. Сомова	изящныхъ искусствъ.

03 Э 68

С[умцо]в Н. Харциев (Василий Иванович) / Николай С[умцо]в // Энциклопедический словарь. Том XXXVII. Хаким – Ходоров / начатый проф. И. Е. Андреевским, продолж. под. ред. К. К. Арсеньева и засл. проф.. Е. Е. Петрушевского. – С.-Петербург: Типография Акц. Общ. Брокгауз-Ефрон, 1903. – С. 92.

История

исследований. Собр. соч. «Mémoires d'Académie de Russie» (1843), «Mémoires de l'Académie de Russie» (1845), «Mémoires de l'Académie de Russie» (1848), «Mémoires de l'Académie de Russie» (1850), «Nouvelles recherches sur la littérature et les institutions politiques des Grecs» (1859), «Civilisation des Grecs» (1861).

Потебин (Александръ Афанасьевичъ), известный ученый, мадоресъ по происхождению и личными самотыками, род. 10 сентября 1833 г., во дворянской дворянской семье. Родился в Полтавской губ., учился в родномъ гимназии и в харьковскомъ университете по историко-филологическому факультету. Въ университете П. пользовался симпатиями и пособиями И. и Н. Лавровскихъ и находился въ стечествии подъ влияниемъ проф. Метенского, большого поклонителя малорусского языка въ то время, и студентъ Нагоевского, одного изъ наилучшихъ и усердныхъ собрателей малорусскихъ писецъ. Въ молодости П. также сочинялъ народные писни; часть ихъ вошла въ «Труды эти-ст. эксп.» Чубинского. Не долго пробылъ учителемъ русской словесности въ харьковской 1-й гимназии, П. по защитѣмагистерской диссертации: «О некоторыхъ символахъ въ славянской народной поэзии» (1860) и читать лекціи въ харьковскомъ университете по истории Константина (М., 1860). Помощникъ г. Герасима въ Ливонии (М., 1860). Помощникъ въ моск. унив. (вып. I: «Части общая и материальная культуры», СПб., 1901; вып. II: «Семья и родъ», СПб., 1903; вып. III: «Собственность и первобытое государство»; вып. IV: «Вѣрованія»).

Хархаль (Fadorn согата) — см. Цѣланка. **Харциевъ** (Василий Ивановичъ) — педагогъ, род. въ 1866 г., учился въ екатеринославской гимназии и харьковскомъ университете по историко-филологическому факультету; преподаватель русского языка въ харьковскомъ реальномъ училище, дѣятельный членъ харьковского общества грамотности и педагогического отдѣла историко-филологического общества, въ «Трудахъ» котораго начались рядъ педагогическихъ статей. Принималъ наиболѣе дѣятельное участіе въ разборѣ посмертныхъ трудовъ А. А. Потебни и редактировалъ III т. его «Записокъ».

и записокъ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Серія:
педагогічні науки

Випуск 125

2014

УДК 371

“Наукові наукові інтереси”: формування потенціалу
професійного самовдосконалення.

ПЕДАГОГІЧНЕ НОВАТОРСТВО В. І. ХАРЦІЄВА В ЄЛІСАВЕТГРАДСЬКОМУ ГРОМАДСЬКОМУ КОМЕРЦІЙНОМУ УЧИЛИЩІ

Оксана ФІЛОНЕНКО (Кіровоград)

Вивчення ідей, поглядів, концепцій визначних культурно-освітніх діячів і педагогів минулого збагачує й урізноманітнює наші уявлення про історико-педагогічний процес, а відтак сприяє його новому прочитанню, відкриває його нові грани, новий зміст, нові цінності дослідження. Не випадково «персоналістський напрям», що завжди був провідним в історико-педагогічній науці, на сучасному етапі помітно активізувався. Так, О.В. Сухомлинська, зазначає, що педагогічна думка «зазважда персонофікована, на ній лежить відбиток особистості їїносія з його смаками, поглядами, віруваннями та уподобаннями»[7]. Тому аналіз праць і життєвого шляху педагогів, громадських діячів, які зробили вагомий внесок у розвиток вітчизняної науки і яких свого часу не було належно описано, залишається актуальним.

Пізнання історії педагогіки України як цілісного явища неможливе без поглиблених об'єктивного дослідження педагогічного минулого II окремих регіонів, які відрізнялися специфікою їх соціально-політичного, економічного і культурного розвитку. Синтез і узагальнення результатів таких дослідень дають змогу висвітлити загальнопедагогічні та історико-педагогічні закономірності.

Період кінця XIX ст. – початок ХХ століття є початком розвитку сучасної національної педагогічної думки і розглядається як "просвітницький, культурницький". Цей період характеризується становленням і реформуванням освітньої галузі. Загальнодержавні законоведення мали різне регіональне втілення. Тому вивчення історичного минулого окремих регіонів даст можливість створити узагальнену картину розвитку освіти з врахуванням регіональної

74.580

Н34

Філоненко О. В.

Педагогічне новаторство В. І. Харцієва в Єлісаветградському училищі / О. В. Філоненко // Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки / ред. кол.: В. В. Радул [та ін.]. – Кіровоград : КДПУ, 2014. – Вип. 125. – С. 215–219.

Анотація: У статті розглянуто діяльність Єлісаветградського громадського комерційного училища, яка побудована на оригінальних (авторських) ідеях талановитого вченого, педагога і організатора шкільної справи Василя Івановича Харцієва і має в наявності результати, які визначають реальність та ефективність його функціонування.

- Франчук В. Ю. На рівнинного насладство на А. А. Потебні. — [Почесний за заслуги в науці і техніці], с. 203—204.
- «Български език», 1968, год XVIII, кн. 2—3.
- Франчук В. Ю. К столетию «На записах по русской грамматике». — «Известия АН ССРС», 1974, № 6, с. 527—535.
- Серия литературы в языках, 1974, № 6, с. 527—535.
- Франчук В. Ю. Некролог материи А. А. Потебні (144—166). — «Известия АН ССРС», 1963, т. XXII, вып. 1, с. 56.
- Франчук В. Ю. Неопубліковані праці О. О. Потебні з слов'янської акцентології. — Тези доповідей VII таєм. славістичної конференції, Дніпропетровськ, 1966, с. 249—251.
- Франчук В. Ю. Питання історичного морфології та словотвору в неопублікованих працях О. О. Потебні. — «Мовознавство», 1971, № 6, с. 39—42.
- Франчук В. Ю. Творческие связи английского, украинского и российского периодов. — [Архангельск].
- Про стосунки О. О. Потебні та І. Срезневського. — «Мовознавство», 1976, № 3, с. 38—46.
- Франчук В. Ю. О. О. Потебня в языковедении. — «Мовознавство», 1974, № 3, с. 36—44.
- Халанский М. Материалы для биографии А. А. Потебни. — «Сборник Харьковского ист.-филол. о-ва», т. 18, 1909, с. 10—29.
- Халанский М. Е. О филологических интересах А. А. Потебни. — «Сборник Харьковского ист.-филол. о-ва», т. 5. Труды пед. отд., вып. 1, 1893, с. VI.
- Халанский М. Памяти А. А. Потебни. — РДВБ, 1891, № 4, ч. 257—260. Передрук у зб.: Памяти А. А. Потебни, Х. 1892, с. 11—13.
- Харциев В. И. Воспоминания об Александре Фёдоровиче Потебне. — «Славянское обозрение», 1892, т. II, кн. V—VI, с. 120—126; кн. VII—VIII, с. 364—376.
- Харциев В. И. [Вступна стаття]. — В кн.: Потебня А. А. Из записок по теории словесности. Х., 1903, с. V—VI.
- Харциев В. И. Мифотворчество, поэзия и наука. — «Вопросы теории и психологии творчества», т. V, 1914, с. 510—556.
- Харциев В. И. Новый труд по истории языка и мысли А. А. Потебни. — «Труды пед. отд. при Харьковском ист.-филол. о-ве», 1899, вып. V, стр. 143—162.
- Харциев В. И. Посмертные материалы А. А. Потебни. — В кн.: Памяти А. А. Потебни, Х., 1892, с. 75—87.
- Харциев В. Понятие о. — В кн.: Потебня А. А. Из записок по теории словесности. Х., 1903, с. III—V.
- Харциев В. И. Ученые А. А. Потебня о народности и национальности. — «Мир», т. III, № 10, 1902—1903, с. 170—181; 1903, «Мир», т. III, № 11, 1902, с. 179—189; III, с. 170—181; 1903, «Мир», т. III, № 12, 1902, с. 189—198.
- Харциев В. Учебник русского языка, ч. I. Этимология и синтаксис. 79. Ч. II. Синтаксис. 62, с. Соб. 1909.
- Харциев В. И. Замечательные формы языка. — «Вопросы языка и психологии творчества», т. VI, № 2, 1911, с. 347—399.
- Харциев В. И. Вступная статья одному из учил Потебня. — В кн.: А. А. Потебня. Полное собрание сочинений, т. I, Мисса и Харциев Одессы, 1926, с. XII—XXX.
- Харциев В. И. Моя письменность — являются одними гатунками. Одессы, 1926, с. XII—XXX.
- Харциев В. И. Черновой эссе. 1925, № 8, с. 160—169.
- Харциев В. Потебня «Лавки» (З приводу однієї академічної речі). — «Черновий эссе», 1925, № 5, с. 158—164.
- Харциев В. Потебня в сучасна поетика. — «Черновий эссе», 1927, № 12, с. 116—134.
- Харківський державний університет ім. А. М. Горького за 150 літ. Х., 1955.
- Про О. О. Потебню — с. 3, 28, 31, 35, 40, 76, 92, 93, 96, 98, 99.
- Хованський А. А. Два слова о грамматическом разборе. — «Филол. записки», 1878, вып. VI.
- Хрецька. — УМШ, 1952, № 1.
- Пояснительное про заслужения вченой ради Институту мовознавства АН УССР, присвященное 60-річчю в дні смерті О. О. Потебні.
- Цалевичук С. Великий учений-лінгвіст. (До 60-х років) в дні смерті О. О. Потебні). — «Вільна Україна», 1951, 11, XII.
- Ціцлян Р. М., Леонтев А. А. Потебня А. А.—Краткая літературна енциклопедія, М., 1968, с. 913—914.
- Шауляко К. К. Визначний учений-мислитель. (До 120-річчя в дні народження О. О. Потебні). — «Україна», 1955, № 5, с. 21.
- Шауляко К. К. Мовознавство в Харківському університеті. — УМШ, 1955, № 6.
- Про О. О. Потебню — с. 32—33.
- Чередиличенко І. Видатний мовознавець. (До 120-річчя в дні народження О. О. Потебні). — «Радянська Буковина», 1955, 22, IX.
- Черкасов Е. Т. Русские союзы неместоименного происхождения. Пути и способы их образования, М., 1973.

85

В. Ю. ФРАНЧУК
ОЛЕКСАНДР ОПАНАСОВИЧ
ПОТЕБНЯ

016:4

Φ 84

Франчук В. Ю. Олександр Опанасович Потебня : [біобібліографічний нарис] / В. Ю. Франчук . — К. : Наукові думки, 1975. — С. 84—85.

Анотація: Висвітлюється життя й наукова творчість О. О. Потебні, з ім'ям якого пов'язані видатні досягнення загальнослов'янської і, зокрема, російської та української філології у другій половині XIX ст. Подається загальний аналіз його праць з історії та діалектології східнослов'янських мов, теорії художнього слова, етнографії. Важливою частиною книги є широка бібліографія літератури про життя та діяльність ученої, а також бібліографія його праць.

творення комедійності.

Мова персонажів насычена фольклорними висловами: "у старість дурний став", "у мене в шапці більше розуму, ніж у тебе в голові", "з великого розуму в дурний заходиш", "тут думок, як піску в морі". Як бачимо, і цей засіб ґрунтуються на народній сміховій культурі.

Чернецький В.К., доцент
Кіровоградського педінституту

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФЕСОРА В.І. ХАРЦІЄВА,
УЧНЯ АКАДЕМІКА О.О. ПОТЕБНІ, В ЄЛИСАВЕТГРАДІ

Помітний слід в культурному житті нашого міста залишив В.І. Харцієв. Він протягом трьох десятиліть працював на ниві народної освіти. Серед учнів О.О. Потебні, як засвідчують сучасники вченого, було багато обдарованих, талановитих, що

26.891

К90

Чернецький В. К. Діяльність професора В. І. Харцієва, учня академіка О. О. Потебні, в Єлисаветграді / В. К. Чернецький // Культура рідного краю : [тези обласної наукової конференції] / ред.: Г. Д. Клочек, Л. В. Куценко. – Кіровоград : Краєзнавчий музей, КДПІ, 1991. – 88 с.

Анотація: Стаття присвячена постаті активного організатора народної освіти Єлисаветградщини професора Василя Харцієва.

Олександр Чорний
4 червня 2020 р.

ПРОФЕСОР ВАСИЛЬ ХАРЦІЄВ – ФУНДАТОР ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ НА ЄЛИСАВЕТГРАДЩИНІ

Василь Іванович Харцієв увійшов в історію як педагог, знаний філолог-мовознавець та організатор освіти на Єлисаветградщині. Він прожив складне життя, впродовж якого лишався вірним обраній професії. Здобувши освіту в Харківському університеті, Василь Харцієв з 1890 року і до кінця життя учив молодих людей грамоті. Працював у різних навчальних закладах Харкова, Катеринослава та Єлисаветграда, поєднуючи педагогічну діяльність з активною громадською та просвітницькою роботою.

Плідною була його робота і в царині науки. Його здобутком став ряд серйозних наукових праць з мовознавства, теорії літератури та методики викладання мов. Будучи учнем відомого українського вченого-мовознавця О. О. Потебні, він з часом став найкращим знавцем його наукової спадщини.

У 1908 році В.І.Харцієв переїхав до Єлисаветграда, де очолив Єлисаветградську комерційну школу. На момент переїзду до нашого міста це вже був відомий учений, про якого можна було прочитати замітку в енциклопедичному словнику видавців Ф. А. Брокгауза та І. А. Єфона. Працюючи в Єлисаветградському громадському комерційному училищі, Василь Харцієв перетворив його не лише на один із провідних навчальних закладів, а й зробив осередком культурного життя у місті.

У 1918 році герой пропонованого допису був призначений інспектором Єлисаветградського відділу народної освіти. На цій посаді педагог відзначився тим, що ініціював відкриття у Єлисаветграді вчительських курсів, які згодом стали вчительським технікумом. Навчальний заклад успішно зайняв провідне місце у підготовці вчителів для нашого краю. Пройшовши складний і славний шлях, дітище Василя Харцієва виросло до рівня Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, а сам Василь Іванович став першим професором в історії вишу.

P.S.

Пропонований образ В.І.Харцієва створений на основі його фото з віньєткою Єлисаветградського громадського комерційного училища, зробленої на початку 1910-х років.

З повагою, Олександр Чорний